

DWORSTWO (64) *sb n*

Oba o jasne.

sg N dworstwo (16). ◇ *G* dworstwa (13). ◇ *D* dworstwu (1). ◇ *A* dworstwo (15). ◇ *I* dworstwem (12); -em (1), -(e)m (11). ◇ *L* dworstwie (5). ◇ *pl N* dworstwa (1). ◇ *A* dworstwa (1).

Sł stp brak, Cn notuje, Linde XVI – XVII w.

1. *Grzeczność, uprzejmość, układność, ogłada, dobre wychowanie, takt, umiar; prawość, szlachetność; dzielność, zręczność; asteismos Calep; civilitas, morum elegantia a. suavitas, mores commodi a. gratissimi a. humanissimi a. modestissimi a. suavissimi, urbanitas Cn (35) : RejJóz D; LubPs X2v; RejZwierz 57, 72v, 124v [3 r.], bbv; Iż widział [Plato] być rzecz niepodobną/ áby go od okrucieństwá [...] miał odwieść/ niechciał iuż ku iego poprawie wżywać dworsthwá/ bo widział/ iż prożne wżytko iego ftháranie/ być miało. GórnDworz Kk6, Kk5 [2 r.]; HistRzym 9; PaprPan E2 [2 r.], G2, X; Calep X06b.*

W połączeniach szeregowych (4): A musi to rozeznąć kto mu fie przypátrzył. Dworŧwu/ kŧtałtom/ poŧtáwam/ cnotam/ obyczáiom RejZwierz 70; mam zá wymowionego tego/ kthory da fie zwyciężyć tey żwirżęcey miłości [...] by iedno w niey będąc/ pokazał fie być nie leďákim: to ieŧt y obyczáiami/ y dworŧhwem/ y wŧzeláką godnoŧcią. GórnDworz L13v; Bo táw [= w stanie rycerskim] znaydziesz y dworŧwo/ y towarżyŧwo/ y ćwiczenie/ á fnaďz máło nie potrzebnieyŧze niŧli v dworá. RejZwierz 26; PudlFr 28.

Szeregi: »cnota abo dworstwo« (1): Cudzołóŧwem y wŧzeteczeńŧwem moŧe byďż iŧ nas inŧze niektore choć w Krzeŧciánŧwie narody przeŧięgáią: ále my [...] one przechodźimy niekárnoŧcią/ y owŧzem tym/ iŧ wielekroć zá cnotę ábo dworŧwo tákowe wyŧępki bywaią poczytáne. PowodPr 70.

»ludzkość i dworstwo« (1): Máią práwi/ ducha iákiegoŧ bárzo nieŧwornego/ [...] Dyabelŧką pychę/ hárdóŧ w nich zá pokorę poczytáią/ mieŧzać y ŧzeleć/ ludzkoŧcią y dworŧwem zowią ReszPrz 65.

»męstwo, (i, a) (rozum), dworstwo« [szyk 3 : 2] (5): Nie ćifná fie zá dworem [Kumniccy] ták w domu ŧpokoynie/ Zywą ná wŧzem pocźciwie y ktemu doŧć hoynie/ A wŧdy męŧwá y dworŧwá doŧć wczćiwego PaprPan Q4, C2, L2v, Z3v; Sigmund brat ijch trzecij/ [...] nie Krol ale Ocziec bel prawie temu Panŧwu/ za niego dworŧwo y znaczne meŧwo/ i ynŧze ozdobi to Kroleŧwo otrzymało PaprUp C4.

»dworstwo, (i) rozum (dzielność)« [szyk 1 : 1] (2): RejZwierz 53; Skorutowie Ierzy Lodwig. Więć y dworŧwo y rozum ieŧt podług potrzeby/ Nie wierzyŧzli poznay ich á doznay ŧam kiedy. PaprPan N4.

»dworstwo z uczynnoŧcią« (1): Bo cnotę táw z rozumem/ dobrym funtem mierzą/ A dworŧwá z wczynnoŧcią ták y ná borg wierzą. RejZwierz 51v.

Iron. (2): Nowe to dworŧwo/ ktore podobno z tey nowej ewángeliey wroŧło/ ták ŧproŧnye á nye wtćiwye mowić. Ináczeyći przed láty dworzáne mawyáli. KromRozm I A4v, Nv.

W przen (2) :

Szeregi: »ludzkość i dworstwo« (1): Dwór wŧzytek wczérni prze ćię/ Kryŧki/ chodzi. Abowiem ludzkoŧć/ y dworŧwo przy tobie w iednymŧe záraz pochowano grobie. KochFr 27.

»dworstwo, rozum, cnota« (1): Orzechowŧcy s Przemyŧkiey zyemie. [...] Bo dworŧwo/ rozum/ cnotá/ táw goŧpodę máją RejZwierz 88v.

2. O cechach dworzanina w sensie ujemnym: podstęp, fortel, fałsz, obłuda, frazesy; *dissimulatio, duplex animus a. lingua, duplicitas animi, hypocrisis, simulatio* Cn (3) : Takie dworstwa [aulicismi] sprawiły to/ iż ledwie ieden drugiemu o rzeczach tak szkodliwych iako y pożytecznych/ prawdę przyacielić rzecz może. *ModrzBaz* 60.

Zwrot: »[z kim] dworstwa ruszyć« = *podejść kogo, zwieść kogo* (1): Ano yćcie tu łnas każdy Możemu wtem sprośtaćz zawždy Bo acz łdalięka pokułły Aliecz łnami dworstwa rułły Chcziałby to łnas wyżartować Lecz ja radze pilnie chować [...] czo niefyemi *RejKup* t5v.

I sg w funkcji okolicznika sposobu »dworstwem« (1): Alexánder [...] prosił oycá aby mu dopuścił pomścić łie dworstwem nád nimi tey lekkości pánienek *BielKron* 116v.

3. Żartowanie, dowcipkowanie; drwiny, szyderstwo, ironia; żart, dowcip, koncept, zabawa; *iocatio, ioculatio, iocus, ludificatio, ludus* Cn (22) : Bys baczyła barzo by then żart załzkodzył tobie [...] Ano więcż to takie dworstwo wiele ludziom łzkodzy Bo potym y na potomki prawem inż przychodzy *RejJóz* F; A máią to zá dworstwo dobrzy towarzyszye/ Gdy pan młody po ściánach łzczęćcia czekam piłze. *RejWiz* 57; *RejZwierz* A4, 71, 74v, 87v; *GórnDworz* Aa3v; Zá dworstwo łobie máiąc gdy kto kogo podłzedł *MycPrz* I C3; Ian/ Mikołay Wilczkowie. Wlerz mi tu nie połaiełz zá to ręczę tobie/ Bo do częgo potrzebá małz gotowe łobie/ Do porády do dworstwá także y do boiu *PapPrPan* I2v; Łukałz Gornicki opiał w opilych Polakách tráfne á kułłztowne dworstwo w łwym Dworzáninie. *WerGośc* 247 marg; *BielSjem* 10.

Przysłowie: Ale łię y dworstwo zmiéni/ Kiedy w pytlu hrołzá néni. *KochFr* 12.

Zwroty: [co] w dworstwo obracać« (1): Bo oni/ co my czynim/ w łmiechy obracáią/ Náłzę łpráwę y ráde zá błáeńłtwo máią. [...] Będa łobie powiádać/ z nas biełłady łtroić/ Y to w dworstwo obráćć *BielSjem* 9.

»dworstwa używać« (3): A znaydzie zart z mey przygody A to mnie nie łmaczne gody Bo żachcze dworstwa vżywać *RejJóz* G; *RejFig* Aa3v; *RejZwierz* 88.

Szereg: »dworstwo (a. z dworstwem), statek« [szyk 1 : 1] (1 : 1): *RejKup* b2; *Rokołzowłki*. [...] Vżrzyłz go gotowego/ łćie ku włzyłtkiemu. Do rády y do zwády/ do dworstwá/ do łtátku/ łćie nigdy nie naydzyelz/ ni w czym niedołtátku. *RejZwierz* 72v.

I sg w funkcji okolicznika sposobu »dworstwem« (4): Piłzełz Wálzá M. ku mnie/ dworstwemli/ prawdáli/ niewiem: łz Dyabłowie oni/ [...] do mnie łye wroćili. *OrzList* d2; *IVlianus* Cefarz [...] łkárby od ich kołciolá brał/ mowiác dworstwem/ iż ia to czynię abyłcie rychley byli zbáwieni/ ábowiem wálzá Ewányelia powieda/ iż rychley Wielbłáđ przeydzye przez vcho igielne/ niż bogáty będzye zbáwion. *BielKron* 157.

~ *Zwrot*: »dworstwem iść« (1): Skárbek dworstwem idác wpuścił łygnęť swoy w łkrzynię mowiác: Máło tho ná mego páná złotá/ przydam go ia więczey *BielKron* 351v.

Szereg: »żarty albo dworstwem« (1): gdzie rozumie aby wierni Miniłtrowie iáwnie á łtátęcznie/ nie żarty ábo dworstwem iákim mowili przećiw Aniołom/ to ielť tym fáłelźnym nauczycielom *BibRadz* I 138b marg. ~

4. *coll.* Dworzanie; łwita; ewent. też: życie dworskie, łwieckie (4) : Załz niewiełz iáko mądrzy/ náłze dworstwo zowá/ Nędzá zacná/ á wołem chudym z złotą głowá. (marg) Dworłki łtan. (–) *RejZwierz*

23; Krifztow Krupłki Stáro. Hrodel. TEgo Knechći ćwicz yli/ więc dworstwo przypádło/ Y oboie połpołu/ w iedney głowie liádło. Więc y Ziemiánństwo ktemu/ pomaga niemáło *RejZwierz* 79.

Wyrażenie: »trefunki dworstwa przypádłego« (1): Potym małz s Polłkich łtanow/ pocźciwe przypadki/ Ktore ná łwe trefunki/ też będyełz miał łwiádki. [...] A potym też trefunki/ dworłtwá przypádłego/ Ktore cie też przełtrzegá/ s tego y z owego. *RejZwierz* A4.

W przen (1) : Bo coźkolwiek łie ná łwiećie dzieie Ze włłego łie krotkołć czáfu łmieie Sáma cnotá tá záwłłe dworłtwá m(a) Y po łmierći z łiebie łłydzić nieda *RejRozpr* K4.

Synonimy: 2. dowcip, fortel; 3. szyderstwo, zabawa, żart.

Cf **DWORNOŚĆ, DWORZAŃSTWO**

BZ